

Srdce

Petru Křičkovi

Svou píseň srdcím čistým pěj,
tu píseň, vlajku mládí.
Rozdávej, sebe neskrývej.
A přidej moudrost, jež hladí.

Nám osiřelým zbývá jen
tvé světlo hlídat, střežit.
A doufat, i když zmírání den.
Dál srdcem žít... Dál věřit.

Vždyť srdcem jen je každý mlád –
Rozumem znaven, stárne.
A cokoliv rozum jen stvořil snad,
je zbytečné – a marné.

Přítel

Petru Kříčkovi

V hodinu těžkou, žel, ó žel,
tys dveře zavřel, odešel.
Je němý dům, svět prázdný jest.
Kdo provodí mne stínem cest?

Odpoví lesní tišinou
tvůj hlas nad rodnou lesinou?
Jsem sláb. A nevyvane v troud
žal, jemuž nechci uniknout.

A píseň zní a jhne zem
pod slzou tvou. Pod úsměvem...
Kdo všechno žil, ten všechno měl.
Dávaje, ani nevěděl.

Srpen 1949

Návrat

Jednoho dne přijdeš.
Já ještě budu živ.
V hodinu svou se vrátíš.
Vše bude jako dřív.

Mnohé musím ti říci. –
Mnoho se otázat.
Zem novou, písňě nové
zapět, ukázat. –

Mění se ten, kdo zemřel.
Mění se, kdo je živ.
Ač věrni byli oba,
nic nebylo, jak dřív.

28. 6. 1950

Cesta

Básníku Janu Kárníkovi – Svítilovi

Zastavení. Chvilé chvil.
Tam i zpět je tisíc mil.
Miluj svět. Ten, který jest.
Miluj také ten, jenž bude.
Milník šeptá, tiše hude:
Nezabloudit v cíli cest.
Boha hledat, který byl.
Boha srdcí, cti a hvězd.

Člověk a lid

Rozvažuj tu světa bídu,
jak ji duše vidí:
čím na světě více lidu,
tím je méně lidí.

Úvahy

Dochovaný dvojlist z deníku, který si začal psát jako devatenáctiletý:

„Co to zde píšu? Své myšlenky, tak jak se náhle zrodily, jak mi vytryskly do péra, píšu sebe? Ano, snažím se aspoň, pokud je možno pocity a záchvěvy duše vtěliti v slova, pokud je možno zachytiti je na papír. Jsem zde upřímný, upřímný k sobě samému? Ano jsem, protože upřímný býti chci.“ „Co potom? Rozplynouti se v Nirváně, vejít do Mohamedova Edenu či do křesťansko-židovského ráje, přestěhovati se na jinou planetu či do jiného živočicha nebo člověka, nebo rozplynouti se prostě v atomy a prodělávati znova chemické procesy až do nekonečna? To jest naše poznání, že k této zdi sahá, ne dále, že za ni nemůžeme, uprostřed ní se honíme a pachtíme a myslíme si při tom, kdo ví jak nejsme volni, jak naše poznání je mohutné a obsáhlé, pronikavé, a hrdě hledáme něco, co by nám ještě bylo nepřístupné, neznámé. Nu ovšem, uprostřed své zdi se snad vyznáme, snad trefíme jednou z jednoho kouta do druhého, bez bloudění a tápání...“ Listopad 1902.

31. V. 1903. „Člověk je dobrý, ale lidé jsou zlí.“ (Zápisník)

11. VI. 1903. „Myslím, že všechno umění života a štěstí spočívá v tom: dovést býti sám mezi tisíci.“ (Zápisník)

18. VI. 1903. „Zmocňuje se mne vždy tichá, sentimentální tesknota, kdykoli potkám kněze, spojená s představou klidné, bílé fary kdesi v zapadlé vísce u starého kostelíka se hřbitovem kolem, se snivým kaplánkem a dobromyslným farářem... tesknota, které se chce vzdychnouti... že neměl jsem dosti síly se svou podivnou křesťanskou, vroucně věřící nevěrou, abych jednal jak oni, abych závazným slibem odsoudil se k samotě pro celý život, abych s krásným, tichým (avšak také trochu sobeckým) životem mezi hrobem a věčností a snivým, přemýšlivým uměním přijal celibát a službu ideám, v něž nevěřím, poslušenství autoritám, jichž neuznávám... taková příliš silná tesknota se mne zmocňuje, trochu sobecká, v které je dosti málo filosofie a života, a tolik touhy, moci se úplně oddati kráse,, (A myslím, že je v tom dokonce jakési zarputilé

obracení se zády k životu.) (A pak touha po bolesti... Kráse ... Kráse... Bolesti...) (Zápisník)

2. VII. 1903. Dnes jsem zpozoroval zajímavou věc: když jsem pročítal Marca Aurelia „Selbstbetrachtungen“, pomyslel jsem si: Hle, tak moudré myšlenky také časem mívám. A viděl jsem, jaký to hluboký a znamenitý filosof. A přece jsem si nemohl pomoci, abych si nemyslil, že bych ledacos řekl lépe.“ (Zápisník)

6. VII. 1903. „Co to je – můj Bože! Nemám rád lidi, vyhýbám se jim, jsem téměř samotář a přece je miluji, mám soustrast s nimi, velikou soustrast! Je mi nepříjemno být v davu, opovrhují radostmi žvanilů a těch, kteří nedovedou býti sami, miluji ticho a samotu až snad příliš egoisticky, a přece mám veliký soucit s nimi, se všemi ubohými, nevědomými, se všemi trpícími, s dělníky a žebráky a s ubohými, pošetilými králi.“ (Zápisník)

30. VII. 1903. „K lásce je třeba minulosti; a lze milovati i krajinu trpkých vzpomínek, jsou-li už vzpomínkami.“ (Zápisník)

15. VIII. 1903. „Účelem života není být šťasten. Šťěstí je luxus, je plus, kterého si může dopřát jen ten, kdo vyplnil všechny povinnosti k sobě a k jiným a uvedl život svůj v soulad s Velkou Myšlenkou Neznámého, kterou nikdo z nás nechápe, kterou však všichni dobře cítíme.“ (Zápisník)

15. IX. 1903. „Hle, život – skepse, marnost nad marnost. Marnost radost, marnost i žel. Nic nelze pochopiti, nic věděti, konec všeho – nic, marností život i smrt. A nade vším tím se vznášejí cosi velikého, co ospravedlňuje vše, i bolest a utrpení a pochyby... co vyplňuje ten horror vacui; vždyť ten zákon platí stejně všude, jako ve fyzice: nemožno si mysliti něco prázdného – ani život. Je to Odevzdání, blažené a tiché, je to Láska. Vítězí i nad Silou, ale nevítězí, neboť v tom je skryt pojem moci, násilí: spíše Síla se rozplývá v ní, mizí, smířena a blažena tím rozplynutím. Je to Láska, je to jediný Zákon, ale ne Příkazání, je to Bůh,“ (Zápisník)

21. XI. 1903. „Život – je modlitba, veliká, krásná, zbožná. Ne k jakémusi Bohu Osobnímu s Gloriolou a Mocí, jenž ji slyší a splní nebo zamítne; ne prosba úzkostlivá a žádající; ale modlitba radostně pokorná, modlitba k Bohu, jenž všechno proniká, z něhož jsme vyšli a k němuž jdeme, k Nepoznanému a Věčně Tušenému Absolutnu, k němuž vše se vztahuje, v němž vše nabývá svého významu, radost i utrpení, život Člověka i vůně Květin... Život je vyjádřením tohoto Boha... a štěstí je v tom, cítiti svůj vztah k němu, cítiti v sobě přítomnost toho, jehož jsme částí, slyšeti v sobě Řeč Boží... štěstí je v tom, viděti v Člověku Symbol Všehomíra a věčna.“ (Zápisník)

2. VIII. 1907. „Nikdo nemůže býti veliký bez velikého charakteru.“

21. VII. 1908. „Je nám třeba umění jako nejvyšší radosti, jako maxima našich žádostí, jako nejvyšší vášně, jediné, jejíž ukájení neotupuje smysly, nýbrž zdokonaluje.“

7. VIII. 1909. „Kdyby smrt byla lhostejný „užitečný fyziologický zjev“ (Sanin), byla by každá smrt stejná; ale z toho, že se činí rozdíl mezi smrtí náhodnou a bezvýznamnou, a mezi smrtí krásnou, tragickou a vykupující, je patrné, že způsob smrti není lhostejný pro život a že vztah její k němu a spojení její se životem dává jí význam a jméno; že tedy není smrt, ale život.“

12. VIII. 1909. „Každé umění je více či méně symbolické.“

7. X. 1909. „Není tragické mnoho chtíti a ztroskotat; ale mnoho moci a ztroskotat, toť tragické.“

31. X. 1910. „Dějiny – jsou dějinami osobností. – Umění jest veliké, ale jen jako výraz osobnosti (a zmocnění osobnosti); výše než ono stojí osobnost – ta je základem, její jest velikost, vznešenost i věčnost. – Ale spojení umění s osobností je podivuhodné.“

8. XII. 1910. „Pud bytí, pud života, pud nesmrtelnosti, pud věčnosti! Všecko to jako základ, smysl lidského usilování. Velikost. Radost. Krása (její tragická velkost).

Život je krásný, veliký a nesmírně bohatý. Kdo ví, co ještě skrývá.“ 21/I. (1912) (Kalendářík)

Bernina – Hospiz 3/VIII, ½ 10 večer. „Zde se člověk i nechtě stává básníkem; není možno, aby duše zůstala střízlivá, i kdyby to nebylo tak příjemné. Stojíš nahoře; večer; na pravo je Sever. Údolí mlh a snů; na levo údolí světla a slunce, zlatých a hořících barev, všech kypících plodů Jihu; ale nad oběma strmí kamenní strážcové, ohromné a mlčící hory. Před tím ledovec; chlad z něho vane; vítr hučí a sténá, zraňuje se o ostré vrcholky hor; jejich útesy čnějí k nebesům jako nože a dýky Kainova pokolení. Měsíc se zvolna sklání k západu, brzo za nimi zmizí; strašidelné mraky se honí po obloze. Mír? Nebo zlověstné ticho? – nevíš; avšak duše se zachvívá jako hliněná podoba Adamova, když se jí dotekl prst Boží. Tma. Obrátíš se. Tam vysoko nad údolím světélkuje sníh, hoří modrými plaménky; od vrcholu k úbočí hory splývají jakési stříbřitě šedé závoje. Dole spí stíny. I ty jdi spat.“

3/VIII. Bernina – Hospiz. 7. h. večer. – Právě jsem viděl lavinu. Sedím u okna ve svém pokoji, náhle v hučení vody a větru slyšet hřmění. Hřmění se sesiluje, trvá, a ohromný vodopád sněhu se sype se skály o patro níže. Pak hřmění slábně, vodopád se tenčí, a jen tenounký pramének sněhu teče dolů. Konec, ticho, a dole bílá skvrna na špinavém sněhu.“

Na Javorníku 29/VIII 12. – „Výšiny... prostor... širý, volný prostor, jehož my jsme dětmi. Kol dokola, kam dohlédneš, moře hor, nekonečná, mlčící záplava, jejíž vrcholky v nejrozmanitějším rytmu linií, ploch a barev, velkolepém i něžném, neklidném i velebném se kupí jako zkamenělé myšlenky nešťastného Promethea, jemuž bylo souzeno zbudovati náš hořký a krásný svět. Uprostřed toho ty, sám a sám, a právě proto že sám, tedy osa toho všeho. Dej pozor, Atlante, nesoucí na svých ramenou tíhu toho světa, dej pozor; kdybys jej upustil, rozbil by se v kusy se vším živoucím a i tebe by pohřbil. Ale jeho noc a den řídí se dle toho, usmějí-li se či zamžijí tvoje oči.“

6. XI. 1912. – „Každé náboženství jest zápas s Bohem. (Nepustím tě, leč mi požehnáš.) Ne zdůrazňováním vlastní osobnosti, jako v umění, ani úplné zapírání osobnosti, jako ve vědě, ale zápas s Bohem.“

18. XII. 1912. „Nejtrapnější znak lidské bídy spatřoval bych v sesílení, stupňování vědomí života; ale lidé obyčejně za ně považují zeslabení tohoto vědomí, omámení – to, co jim dává na okamžik na život zapomenouti.“ (Kalendářík)

Benátky, v chrámu sv. Marka, 2. 6. 1913. „Ne umění, ale náboženství je jistě to nejvyšší, co má lidstvo.“ (Kalendářík)

14. 10. (1913). „Umění jest Bohu nejmilejší oběť, kterou je mu možno přinést.“ (Kalendářík)

11. V.? „Ideálem jest, abys ty byl zapomenut (i jméno tvé). Dílo tvé však aby zůstalo, aby žilo v paměti, v duších vzdálených pokolení. Kdo byl Homér? A jmenoval se opravdu tak? Ale Iliada trvá, trvá a bude trvati. Zde jest možno záviděti.

A dále: umění mlčeti. Záviděti básníkům (a skladatelům), kteří žili před vynalezením písma. Krása je v tichu. Krása je dokonalá svatost, dokonalá svatost pak jest: mlčení. A nejvyšší pathos je v mlčení. Pathos nepathetičnosti. „... a po třesení země přišlo utišení veliké. A v tom tichu byl Hospodin.“

19. I. 1944. „Umění, dílo umělcovo, dílo Tvůrce: Krása (=řád a úměrnost), moudrost, srdečnost, opravdovost. A skromnost: hrdost pro ideál, pro Božství, v které věřím, pro svou víru a pevnou jistotu Boha, jehož chci vyjádřit a oslavit svým dílem, a skromnost osobní i nad svým dílem, které byť sebedokonalejší, vždy bude kusé a neúplné.“

31. 1. 1944. „Nejvyšší typ díla uměleckého (myslím tu především na dílo literární), a vůbec každého díla tvůrčího, jest dílo takové, které může existovati i bez autorů, které žije svým vlastním, samostatným životem, i když autora neznáme a nic o něm nevíme, když jest dávno zapomenut: trvá, žije a působí, utváří a přetváří lidské duše, tvoří život: mění tvář země, tvář člověka, tvoří nový svět. Neboť to je skutečným posláním, funkcí každého díla tvůrčího – náboženského: nikoliv tvořit krásu, nýbrž stvořit duši, která tu ještě nebyla, nový svět duchovní, a jak věřím, i hmotný, dokonalejší? – snad, je-li možno. (A na konec: stvořit Boha, z něhož byl počátek, Alfa i Omega.) Autor mizí, jako by ho nikdy neby-

lo, dílo zůstává: to je. pravá nesmrtelnost, ba snad i věčnost. Necht' zajdu já, tak aby paměť jména mého nezůstala – ať zůstane dílo! Kdo po tomto nikdy nezatoužil, ten nedozrál k duchovní dospělosti, nenarodil se z vody a z Ducha; smrtelný jest, nevejde do života věčného. V život jasný, v život věčný svatého Ducha.

Ano, ale co potom? Předlouhá cesta vždy vpřed a stále výš, bez konce či spíše k poslednímu konci, to jest k Bohu? A od Něho opět do světa živých snů, jež se vyjeví, kolem světa a zase domů, do domova věčného a nejkrásnějšího? Snad, ano, tak. Ale to ještě již jiná kapitola. Co však s autorem? (Vide ut supra.“)

Na rozložené cigaretové krabičce je úvaha z 25. IV. 1947:

„Umění znamená tvořiti, tj. vyjadřovati nějakým hmotným prostředkem, co velkého má člověk v sobě a ne malovati (v nejlepší případě vykládati) to, co kolem sebe vidí, třeba to bylo sebekrásnější.

Ne krása, ale velikost je hlavním cílem a posláním umění – všechno ostatní je jen potěšení smyslů a ušlechtilou zábavou (sit venia verbo) ve chvílích oddechu – v příznivém případě umělecký průmysl, dekorativní umění. Umění však nemá cílem sloužiti smyslům, právě naopak: ono nás nad ně povznáší a tím nás osvobozuje z úzkých mezí naší osobnosti, daných naší tělesností a existencí v prostoru a čase; tím mnohonásobňuje, potencuje náš cit osobnosti, naši osobnost samu, činí nás z konečných nekonečnými, z časných věčnými; tím se nám také stává ne potěšením, jehož možno po případě postrádati, ale nezbytností. Umění není požitkem, daleko spíše náboženstvím.“

„Dráždití jest funkcí řečníka, posláním básníka jest uspokojovati. Řečník napovídá, vybízí jiné k činu, sám však stojí na místě; básník však již dopověděl a jedná, sám se dal na pochod. Řečník jest kazatel, básník však jest vyznavač.“

Na lístku z 8. VIII. patrně z téhož roku: „Báseň a vůbec každé literární dílo – aby bylo hodnotné, má vychovávat (byť nenápadně), má býti poučné v tom či onom směru, tím či oním způsobem. Jest dílem záchranným, pomocným, činností spasitelskou. Ovšem také obveseluje, baví, provádí čtenáře dobrodružstvím, vyvádí ho (a lidstvo vůbec) ze tmy na světlo, byť oklikami a zkouškami, podobně jako při zasvěcování

zednářů. Poutá, podmaňuje si, zabavuje člověka ještě dlouho po přečtení, ba trvale. Tím se liší hodnotná, opravdová poezie od lehké, kratochvilné – ač i té je potřeba: nekrátí čas, nýbrž rozmnožuje čas. Okamžik – dáš-li mu jméno – je kvasem, zrnem hořčičným. Snem, živým snem, který se vyjeví.“

„Umění znamená tvořiti, tj. vyjadřovati nějakým hmotným prostředkem co velkého má člověk v sobě a ne naslouchati (v nejlepším případě vykládati) to, co kolem sebe vidí, třeba to bylo sebekrásnější.“

„Může být ďábel šťasten? Může být pyšný šťasten? Ale on snad ani nechce – nehledá štěstí? Neboť štěstí je něco, co dostáváš darem od Boha (nad zásluhu a když toho neočekáváš) jako dárek z lásky. On je však pyšný. Co však tedy chce? Čeho hledá? Odmítá přijmouti daru z milosti, nejméně pak daru vlastní jsoucnosti. Má-li již to neštěstí, že existuje z dobré vůle a lásky kohosi jiného, oddaluje se a ukrývá do nejhlubší samoty, jen aby byl sám a zapomněl, že jest tu ještě kdosi jiný. Bůh stvořil svět, i duchovní, aby nebyl sám, aby měl koho milovati. Ďábel si přeje svět zničiti tak aby byl zcela sám, aby neměl ani koho nenáviděti.“